P.O.W.
Komenda Naczelna
Nr. 1249.

DO NAJDOSTOJNIEJSZEJ RADY REGENCYJNEJ Królestwa Polskiego

MEMORJAŁ W SPRAWIE TWORZENIA WOJSKA

Warszawa dnia 26 listopada 1917 r.

SPIS ROZDZIAŁÓW

MEMORJAŁ W SPRAWIE TWORZENIA WOJSKA

W przekonaniu, iż o sile i stopniu samodzielności mającego w najbliższych dniach powstać pierwszego polskiego Rządu zadecyduje zorganizowana w wojsko polska siła zbrojna. „Polska Organizacja Wojskowa“ uważa za naturalny swój obowiązek oświetlić samo zagadnienie i możliwość tworzenia wojska polskiego.

Ponieważ do tworzenia wojska należy przystąpić jaknajprędzej i w rozmiarach jaknajwiększych, P.O.W. w niniejszym memorjale oświetlać będzie zagadnienie tworzenia wojska z punktu widzenia praktycznego na tle obecnej sytuacji i obecnych możliwości. W memorjale tym nie będzie poruszana strona szczegółowa, techniczno-fachowa, jako będąca w ścisłym związku z sytuacją ogólną i jako łatwa do rozwiązania przez powołane ku temu ciało, z chwilą ustalenia kardynalnych warunków takiego, a nie innego projektu tworzenia wojska. Tymi podstawowemi warunkami, przy uwzględnieniu których jedynie można realnie mówić o wojsku polskim, memorjał niniejszy zająć się musi.

Podległość Wojska Rządowi Polskiemu.

Wojsko rozumiane jest jako największy wysiłek narodowy w celu zapewnienia suwerenności państwa. Istnienie wojska w państwie daje legalnemu rządowi możność swobodnego dysponowania czynnikiem, jakim jest siła fizyczna. Zarazem wojsko odgrywa pierwszorzędną rolę wychowawczą. Wobec tego warunkiem istnienia wojska jest uzależnienie go jedynie i wyłącznie od Rządu Polskiego.

Warunkowi temu zadość czynią: przysięga, ministerjum wojny, komenda armji.

a) Przysięga winna być składana na głowę Państwa Polskiego, a więc w chwili obecnej na wierność i posłuszeństwo Radzie Regencyjnej. Winna ona mówić o własnej Ojczyźnie, nie zawierać rzeczy zbędnych lub przesądzających stosunek do obcych, co leżeć może jedynie w atrybucjach rządu, a nie wojska.

b) Ministerjum wojny. Mimo ważności formuły przysięgi ma ona jednak w znacznym stopniu charakter zewnętrzny, dotyczy formy. Natomiast organizacja wojska decyduje o narodowym jego charakterze, jak i o jego zależności od rządu własnego (niezależności od obcych). Otóż za zasadę należy przyjąć, iż na czele urzędu organizującego wojsko, a więc ministerjum - stać musi człowiek, posiadający, obok fachowych talentów, całkowitą znajomośc kraju i narodu, Polak, mogący wzbudzić w społeczeństwie pełne zaufanie. Nadto, by mógł wobec rządu i narodu ponosić zupełną odpowiedzialność, musi on być członkiem rządu.

Nie wchodząc w szczegóły, które winny być ustalone po załatwieniu naczelnych postulatów, nadmienić należy, iż ministerjum winno objąć: przygotowanie organizacji wojska, praw i ustaw, zwierzchnie kierownictwo nad szkolnictwem wojskowym, organizacjami wojskowymi i sportowymi i t. p., przemysł wojenny (zarówno ze względów na potrzeby kraju jak i momenty agitacyjne), intendenturę, zarząd całością zaciągu oraz poboru do wojska, personalja oficerskie i t. p.

c) Komenda armji. Trudno dziś nie uwzględnić warunków wojennych przy których przeprowadzeniu komendanta Polaka, mogłoby być rzeczą niemożliwą.

Jednak w wypadku powołania siły obcej na stanowisko Komendanta armji, musi być przeprowadzone ścisłe określenie kompetencji komendy armji w ten sposób, by w zakresie organizowania wojska, stykania się z ludnością, rekrutem i t. p. ingerencja jej była ograniczona do minimum. Komenda armji musi być uzależniona od głowy państwa, a co za tem idzie w dziedzinie formy musi nastąpić nominacja na to stanowisko przez władzę polską.

Należy liczyć się z koniecznością powołania całego szeregu oficerów obcych do służby w komendzie armji, jak nawet i w ministerjum, przy konieczności jednak zachowania bezsprzecznej i wyłącznej ich zależności od władz polskich.

Jednocześnie musi być postawiona zasada powołania takiej liczby oficerów polskich do służby w Sztabie i Komendzie Naczelnej, by dano całkowitą możność wyszkolenia polskiego personelu, aby z końcem wojny niejako automatycznie dało się wszelkie stanowiska w armji i jej urządzeniach obsadzić tylko oficerami Polakami

Zabezpieczenie narodowego charakteru wojska.

Zabezpieczenie narodowego charakteru wojska staje się w pierwszym rzędzie koniecznym z tego powodu, iż moment tworzenia wojska polskiego wybiega daleko naprzód od gotowości innych komórek życia państwowego polskiego, a stoi w jaskrawej sprzeczności z dotychczasową gospodarką państw centralnych, nie wzbudzającą w najmniejszym stopniu zaufania i zapału do daleko idących prac państwowo-twórczych, do jakich należy tworzenie wojska polskiego. Dzisiejszy państwowy polski stan posiadania jest tak nieokreślony i tak mało widoczny dla szerokich mas społeczeństwa, że w masach wciąż trwa jeszcze niechęć i niewiara w możliwość tworzenia już dziś narodowego wojska polskiego.

Tworzenie wojska musi się liczyć z psychologją narodu, oraz upowszechnionymi postulatami, wynikającemi z psychologji tegoż, bądź z uprzedniego doświadczenia. Naogół Polacy są nieufni do każdego biurokratycznego sposobu załatwiania żywotnych spraw narodowych i zawsze skłonni są do przeprowdzenia każdej sprawy samodzielnie bez lub przy minimalnym współdziałaniu jakichkolwiek sił obcych. Najlepsze nawet projekty, przeprowadzane po-za społeczeństwem lub bez jego udziału napotykać będą nieufność, obojętność, jeżeli nie zgoła wrogi stosunek.

To też w wypadku konieczności niesienia daleko idących ofiar ze strony społeczeństwa, jak to ma miejsce przy tworzeniu wojska, wymagane są dalej idące gwarancje narodowego charakteru, aniżeli działoby się to przy istnieniu zakończonej maszyny polskiego rządu.

Na zasadzie powyższego należy uważać za konieczne:

a) PRZYWRÓCENIE LEGJONÓW POLSKICH DO STANU Z PRZED PRZYSIĘGI (t. j. zwolnienie internowanych w obozach Szczypiorna, Benjaminowa, Hawelberga i t. p., powrót austryjackich poddanych legjonistów do Korpusu Posiłkowego, oddanie Korpusu Posiłkowego w pełnym składzie Rządowi Polskiemu, reaktywowanie wszystkich żołnierzy i oficerów zwolnionych z Legjonów Polskich na skutek zajść, związanych z przysięgą; przywrócenie powyżej wymienionych do rang i stanowisk przed przesileniem posiadanych lub zajmowanych.)

Wojsko pod względem wartości bojowej t. zw. „morale" wówczas tylko stoi na wysokości wymagań współczesnych, o ile organizacja jego, szkolenie i personel oficerski i podoficerski ściśle związane z psychologją danego narodu. Każdy naród zależnie od swoich cech fizycznych i moralnych wytwarza własne walory militarne. Tworzenie armji na wzór albańskiej milicji, lub ongiś wojska bułgarskiego, w obecnym stadjum wymagań wojennych doprowadzi do jaknajgorszych rezultatów pozbawi armję wewnętrznej spoistości, zapału i świadomości celu.

Szczególnie w obec znacznych różnic w psychice rekruta polskiego a niemieckiego, nieprodukcyjnym a nawet zgubnym stałby się mogło szematyczne zastosowanie niemieckich metod wychowawczych—pomimo ich doskonałości—przy szkoleniu wojska polskiego.

Pamiętać należy, iż wojsko jest jedną z najpoważniejszych dróg wychowania narodowego, zaszczepienia rekrutowi zdrowego patrjotyzmu. Nie sposób pomyśleć, by rekruta można było na-

uczyć patrjotyzmu przez oddanie organizowania i kierowania armją ludziom obcym, stojącym po-za społeczeństwem polskim.

Dla wartości samej armji do tworzenia powołani być muszą Polacy, posiadający wiadomości techniczne, a zarazem będący związani z Polską węzłami wspólnoty narodowej Legjony Polskie pod względem wartości fachowej uznane za kadry dostateczne, pod względem wymagań co do charakteru narodowego, dające wszelkie rękojmie—są jedynymi kadrami wojska polskiego.

Uwzględniając nastrój społeczeństwa, nie da się pomyśleć tworzenie wojska bez powołania pełnych Legjonów polskich, jako wyłącznych kadrów wojska. Społeczeństwo polskie, jeśli zostało przekonane o konieczności tworzenia wojska, to nietylko męstwem Legjonów, lecz zetknięciem się z nimi przez długie miesiące w kraju, jako z przyszłym zaczątkiem armji polskiej. Momenty przesileń, chwile w których garść żołnierza przeciwstawiała się zakusom łamania jej narodowego charakteru, bezprzykładne ukochanie idei samodzielności narodowej, nakazujące steranym w boju iść na poniewierkę - zespoliły społeczeństwo z Legjonami w tym stopniu, jak tego nie mogły dokonać żadne wysiłki. W świadomości warstw ludności polskiej legjoniści stali się bojownikami o sprawę polską wobec zakusów obcych. Momenty to może przedewszystkiem nastrojowe, lecz tak dominujące dziś w społeczeństwie, że o tworzeniu wojska bez przywrócenia do niego Legjonów w całości mowy być nie może. Jedynie powrót wszystkich do wojska polskiego da temu wojsku zewnętrzną rękojmię narodową - gwarancję, że jeżeli ci ludzie są w wojsku, to społeczeństwo może armji tej wierzyć, Należy tu zaznaczyć, że nastrój mas społeczeństwa jest decydującym przy tworzeniu wojska w obecnej chwili, zważywszy brak istotnych cech istnienia Rządu Polskiego. Pozatem, jedynie powołanie internowanych ze Szczypiorna i Benjaminowa do wojska polskiego, pozwoli nam ograniczyć udział sił obcych przy tworzeniu armji. Zarówno w Benjaminowie jak i Szczypiornie znajduje się cały szereg wybitnych sił instruktorskich, bez których posiadający zaledwie kilka tysięcy linjowego żołnierza obecny Polski Korpus Posiłkowy nie mógłby wystarczyć jako kadry.

b) POWOŁANIE JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO I PUŁKOWNIKA SOSNKOWSKIEGO DO WSPÓŁDZIAŁANIA W TWORZENIU ARMJI POLSKIEJ. Głęboka wiara i zaufanie do swego wodza, jakie żołnierz polski podczas wojny piastował, świadomość, że Józef Piłsudski przygotował i powołał nieliczne szeregi do walki o niepodległość—sprawiła, że w Piłsudskim żołnierz widział uosobienie swoich celów i ukochanej sprawy. Obecność Piłsudskiego przy tworzeniu wojska położy kres wszelkim obawom i niepokojom. Wojsko całe pamięta ostatnie przejścia legjonowe. Bez względu kto z nich jakie zajmował stanowisko, zostawić to musiało u wielu niepokój w duszy, tak niepożądany dla pracy wojskowej. Niepokój ten spotęgowałby się, gdyby twórca wojska pozostał poza nim.

Dla kraju powrót Piłsudskiego ma znaczenie postawienia sprawy wojskowej na porządku dziennym. Ogół opinji widzi w Piłsudskim symbol wysiłków wojskowych, obrony interesów samodzielności narodowej. Niemoc polska, niezrozumienie konieczności czynu wojennego zostało przełamane czynem Piłsudskiego w dniu 6 sierpnia i dalszą konsekwentną jego działalnością. Jedynie dzięki Jego pracy społ. poczęło godzić się z podstawowymi przesłankami:

konieczności budowania państwa polskiego, zaczynając budowę od wojska, oraz oparcia wysiłków państwowo-twórczych o współdziałanie państw okupacyjnych.

Społeczeństwo przywykło w Piłsudskim widzieć rzecznika tych postulatów. Nieobecność jego w chwili tworzenia wojska osłabi zaufanie do powstającej placówki. Ostatnie wypadki stworzyły w społeczeństwie przekonanie, że fakt targnięcia się na Piłsudskiego jest jednocześnie targnięciem się na narodowy program wojskowy. Entuzjazm i wysokie napięcie, jakiego wymaga moment tworzenia wojska narodowego, nie da się pomyśleć, gdy więzionym jest twórca jego i najgorętszy wyznawca. Obecność Piłsudskiego w wojsku posiada wysokie znaczenie z punktu widzenia praktycznych trudności, jakie wskutek przesilenia legjonowego powstały. Wobec konieczności całkowitego wyzyskania kadr legjonowych, musi się w powstającym wojsku znaleźć miejsce dla obu przeciwstawianych sobie odłamów. W wojsku musi zapanować jednolitość zupełna, posłuch i karność zależna jedynie od rangi i stanowiska służbowego, a nie od poglądów lub zasad. Historja polskiego ruchu wojskowego miała już momenty analogiczne. Autorytet i wpływ Piłsudskiego odgrywał wtedy skuteczną rolę. Naprzykład antagonizm między „Drużynami" a „Związkami Strzeleckiemi", który po objęciu komendy przez Piłsudskiego przekształcił się w zupełną harmonję i jednolitość I Brygady. Przypomnieć należy dalej, że pierwsze objawy chorobliwe w Legjonach—niedopuszczalne w normalnych warunkach „rady żołnierskie" powstały wówczas, dopiero gdy Piłsudskiego w Legjonach zabrakło. Wypadki zaś otwartego buntu przeciwko komendzie Legjonów nastąpiły wtedy, gdy Piłsudski usunięty został nie tylko z wojska ale i z kraju. Zaznaczyć należy, że tylko jego wpływ poprzednio bunt ten powstrzymywał. Nie represje i dyscyplina wyłącznie, lecz przedewszystkiem głębokie i ugruntowane zaufanie żołnierza do wodza gwarantuje karność wojska - zaś tych walorów nie wniesie nikt w tym stopniu, co Piłsudski. W związku z powrotem Piłsudskiego należy powrót pułk. Sosnkowskiego, który w historji wznowienia polskiego ruchu wojskowego jak i w bojowej historji Legjonów był nierozłącznym jego współpracownikiem.

c) SANACJA STOSUNKÓW W LEGJONACH. Kadry wojska polskiego muszą nosić zaczą-

tek zdrowia moralnego i spokoju wewnętrznego. Muszą więc w Legjonach być eliminowane żywioły obce, wprowadzające demoralizację. Z wojska polskiego muszą więc być usunięci oficerowie obcej armji, wyjąwszy tych, których polskie ministerjum wojny powoła do służby.

Dla tworzenia atmosfery zaufania w wojsku polskim musi zapanować bezwzględna sprawiedliwość, polegająca na wysuwaniu na stanowiska, do awansu i t. p. tych, którzy swymi wiadomościami lub pracą na to zasłużyli. Musi być wykluczone usuwanie i pomijanie, jak również awansowanie i powoływanie na stanowiska ludzi z powodu przekonań, lub tych czy innych ubocznych celów, jak to miało miejsce w Legjonach, gdy awansowano nieraz na najwyższe stopnie ludzi, nia mających o wojskowości najmniejszego pojęcia.

Sposób tworzenia wojska.

Przy organizowaniu wojska należy obok zasad podyktowanych wymaganiami techniczno-fachowemi uwzględnić stan umysłów i nastrojów w kraju:

W Polsce grunt dla sprawy tworzenia wojska zabagniony został przez różne okoliczności i warunki, które wymienić należy:

1) Powszechne i długotrwałe odwyknięcie społeczeństwa od myśli o wojsku, jako rzeczy realnej i do tego o wojsku polskim.

2) Brak jednomyślności co do frontu przeciw któremu mianoby tworzyć wojsko, a wskutek tego brak hasła dostatecznie popularnego, któreby sprawę tworzenia wojska w społeczeństwie stawiało w świetle zapału narodowego. Hasło przeciw Rosji utraciło swą żywotność i moc agitacyjną.

3) Stosunki wytworzone przez wojnę i władze okupacyjne. Kryzys gospodarczy, wreszcie represje w stosunku do „Polskiej Organizacji Wojskowej,— rzeczniki oparcia się o państwa centralne **sprawę tworzenia wojska przy oparciu się o państwa centralne w szerokich masach narodu mocno poderwały.**

4) Warunki w jakich przeprowadzono t. zw „sanację" w Legjonach poderwały wiarę w możność współżycia z okupantami. Aresztowanie Piłsudskiego i Sosnkowskiego u wielu poderwało całkowicie wiarę w możność budowania wojska.

Stanu takiego nie można nazwać pomyślnym dla tworzenia wojska polskiego, tembardziej wówczas, gdy warunki wojenne nie pozwolą zapewne spraw poruszonych, tak radykalnie zmienić, by można było nieufność ogółu łatwo przezwyciężyć. Należy przeto w dalszych projektach tworzenia wojska stan powyższy uwzględnić.

a) POBÓR PRZYMUSOWY. Zasadniczą podstawą organizowania wojska w nowożytnem państwie jest **powszechny obowiązek służby wojskowej.** Ten system jedynie zapewnić może dostateczną siłę powstającemu państwu, nie stwarzając tego nienormalnego stanu, jaki zachodzi przy werbunku ochotniczym, że element najdzielniejszy wyciągany jest z kraju, w społeczeństwie zaś pozostają mniej wartościowe elementy bądź nieuświadomione masy.

W perspektywie tego systemu winny być podjęte od początku wszelkie zarządzenia ze sprawą organizowania wojska związane, w dziedzinie ustawodawstwa wojskowego, urządzeń i podziału administracyjnego kraju i t. d. Wprowadzenie jednak **poboru przymusowego** bez uprzednich działań, mających na celu przygotowanie społeczeństwa, z drugiej zaś strony przygotowanie odpowiedniej ilości kadrowego materjału, nie da się pomyśleć realnie. Każde prawo może być wtedy jedynie żywotnem, gdy ujmuje w normy i utrwala stan rzeczy, wytworzony uprzednio w stosunkach, aspiracjach, wymaganiach i nastrojach psychicznych społeczeństwa; **sama papierowa ustawa z życia organicznie nie wyrastająca, a siłą przeprowadzona jest rzeczą martwą i szkodliwą dla sprawy,** którą załatwić usiłuje. Nie opierając się na rzeczywistym nastroju społeczeństwa doprowadziłaby ona do konfliktu władz ze społeczeństwem, nie dając oczekiwanych rezultatów.

Opierając się na powyższych warunkach, należy powiedzieć: sprawy poruszone w rozdziałach I i II stwarzają podstawy do rozpoczęcia prac wstępnych, przełamują bierny nastrój społeczeństwa, a przedewszystkiem czynią zagadnienie tworzenia wojska sprawą samoistności narodowej. Trudności wymienione w niniejszym rozdziale wymagają działania przedwstępnego, za które uważać należy —

b) **Krótkotrwały werbunek ochotniczy, jako wstęp do rekrutacji.**

Werbunek ochotniczy po I zapewni moralne przygotowanie społeczeń twa do

obowiązków, związanych z armją —po 2-gie — wzmoże i uzupełni liczebnie kadry, w które pobrany materjał rekrucki zostanie wcielony, —po 3-cie— zapewni możność **zmniejszania wpływów obcych w postaci sił fachowych i instruktorskich, oficerskich i podoficerskich.** Samo przez się zrozumiałe, iż **werbunek musi być** przeprowadzony na **wezwanie RZĄDU POLSKIEGO.** Byłoby klęską idei wojskowej w Polsce i ciężkim kamieniem rzuconym pod nogi władzy polskiej, gdyby werbunek ochotniczy miał być prowadzony z pominięciem trzykrotnie zdobywanego w tej wojnie smutnego doświadczenia.

Przy werbunku ochotniczym na plan pierwszy wysuwa się rola „Polskiej Organizacji Wojskowej".

c) „POLSKA ORGANIZACJA WOJSKOWA przy WERBUNKU OCHOTNICZYM.

P.O.W. powstała za inicjatywą polskich czynników wojskowych, samoistnie, **bez pomocy sił obcych** i musi być uważana za samodzielny wytwór wysiłków wojskowych społ. polskiego. P.O.W. jest przeto dowodem i przejawem świadomości społeczeństwa w dziedzinie czynu, jest świadectwem woli narodowej **tworzenia wojska** i wnoszenia do budowy tegoż maximum samodzielnego wysiłku. P.O.W. utrzymywana z dobrowolnych opodatkowań społeczeństwa i Legjonów oraz przez dużą część narodu z kolosalnym wysiłkiem i narażeniem się pośród rozmaitych kolei losów państwowo twórczej myśli polskiej—jest niejako **uosobieniem** samoistnego dorobku narodowego i jako taka musi być uważana za jeden z czynników, będących wyrazem woli społeczeństwa. Dobrowolny udział P.O.W. w wojsku jest udziałem dużej części narodu polskiego. **Społeczeństwo** staje się w ten sposób z powstającym wojskiem związane ścisłemi węzłami współtworzenia, stwarza się czynnik niepomiernego znaczenia- - **świadomej woli narodu.** Fakt, iż P.O.W., obejmująca siecią gęstą całe Królestwo na wezwanie Rządu Polskiego idzie dobrowolnie do wojska, nadaje mu szeroką popularność, pociągając za sobą z każdej większej wioski po kilkunastu przynajmniej ludzi, czyni wójsko własnym, przez **naród tworzonym.** Ma to w sobie siłę uznania, stwarza **zapał** i wprowadza sprawę wojska na porządek dzienny.

Po za tem P.O.W. wniesie do wojska materjał otrzaskany z wojskowością, a nadewszystko element o silnym poczuciu narodowym i gotowości twardej, a solidnej pracy wojskowej.

W ten sposób rozszerzone kadry Legjonów, wraz z ochotnikami, stworzą dostatecznie (po koniecznem wyszkoleniu) wartościowe i liczebne kadry do pomieszczania 2, 3 roczników. Przez wstąpienie P.O.W. do wojska nastrój ogółu ulega zmianie na lepsze, kadry zaś zostają znacznie zasilone, gdyż ostateczne dokształcenie materjału dostarczonego przez P.O.W. da się przeprowadzić w czasie trwania technicznych i administracyjnych przygotowań do poboru.

d) ZNACZENIE I ROLA LEGJONÓW POLSKICH PRZY WERBUNKU. Dla agitacji wojskowej winny być użyte Legjony i w tym celu rozmieszczenie oddziałów legjonowych winno być dopasowane do podziału kraju na okręgi wojskowe i to w ten sposób, by uwzględnione były centra, będące ważniejszymi ogniskami opinji; przytem dzielenie oddziałów nie powinno mieć miejsca na mniejsze niż pułk, a z reguły nigdy niżej bataljonu, szwadronu i dywizjonu, by nie odbierać im charakteru wojska. Rozmieszczenie Legjonów małymi oddziałkami po kraju w charakterze posterunków werbunkowych wpływa demoralizująco na same oddziały oraz powoduje cały szereg zajść z niższymi organami władz okupacyjnych.

e) OGÓLNE WARUNKI POMYŚLNOŚCI I CELOWOŚCI ORGANIZACJI WERBUNKU. Przy organizowaniu werbunku należy oprzeć się na sytuacji w kraju oraz dotychczasowym doświadczeniu bogatym w niewystarczajace rezultaty. Pominięcie realnych warunków, w których werbunek ochotniczy winien się odbywać, może sprawę wojska z a b a g n i ć i w dalszym ciągu ideę wojska z d e p o p u l a r y z o w a ć.

Werbunek muszą prowadzić urzędy państwa polskiego, zależne w sprawach werbunku i wojska wyłącznie od ministerjum wojny.

Wszelka ingerencja urzędów okupacyjnych w sprawach werbunku musi być wykluczoną. W obsadzaniu urzędów werbunkowych należy się kierować zasadą obsadzania stanowisk znanymi miejscowymi ludźmi. Dzięki temu osiągnie się znajomość warunków ,zaufanie ludności oraz nowych ludzi bezpośrednio zainteresowanych w sprawie służby państwu. Przez powołanie cywilnych elementów do pracy agitacyjnej przy werbunku ochrania się wojsko od wdawania się w wir życia politycznego.

Rozmieszczenie i ilość posterunków winny tak być przeprowadzone, by przez dodanie koniecznej ilości wojska, mogły łatwo być zamienione na urzędy poborowe. Jednocześnie z zarządzeniem werbunku należy wydać cały szereg zarządzeń pomocniczych, dotyczących: opieki nad rodzinami ochotników, w której należałoby przekroczyć zwykłe normy udzielanych w tych razach zapomóg, poprzeć prywatną inicjatywę; udostąpienie rodzinom ochotników otrzymania posad rządowych i t. p., otoczenia opieką szkół i organizacji sportowo-wojskowych, poddając je pod nadzór ministerjum wojny.

f) UŁATWIENIE PRZEPROWADZENIA POBORU. Powodzenie poboru zależy w znacznej mierze i niemal wyłącznie od przeprowadzenia warunków wyżej podanych. Za zasadę należy przyjąć, że pobór nastąpić może wówczas, gdy co do charakteru wojska w społeczeństwie nie będzie wątpliwości, gdy będzie on przeprowadzony na rozkaz polskiej władzy wyłącznie **polskimi rękoma**. W najwyższym stopniu pożądanym się staje uzyskanie w dziedzinie skarbu takich koncesji, by przynajmniej zagwarantowany był dla Rządu Polskiego budżet, któryby mu pozwolił w sprawach wojska posiadać zupełną niezależność.

Rozwijanie się Państwa Polskiego i równoczesne z poborem przejmowanie władzy na polach życia państwowego, da to głębokie zaufanie i wiarę, która pozwoli stworzyć **silne, dobre i karne** wojsko polskie. O konieczności zmiany dzisiejszej taktyki władz okupacyjnych w dziedzinie rządów policyjnych nie wspomniano w całym memorjale, jako o rzeczy samo przez się zrozumiałej.

Resumując powyżej przytoczone rozważania, można przy poczuciu pełnej odpowiedzialności powiedzieć: wojsko tworzyć należy jaknajprędzej, wojsko tworzyć można już w obecnej chwili. Dla stworzenia wojska polskiego koniecznem jest jednakże: by Rząd Polski posiadał rzeczywistą władzę, przynajmniej w dziedzinie wojskowości, by Rząd Polski uzyskał zmianę symptomatów wrogiego stosunku okupantów do społeczeństwa, przez co dowodnemby się stało, iż obecne poczynania rządowe prowadzą do budowy państwa polskiego, opartego na sile własnej i na woli narodu, by do budowy wojska powołano wszystkie narodowe siły twórcze, w pierwszym rzędzie: Legjony Polskie, komendant Józef Piłsudski, pułkownik Sosnkowski, Polska Organizacja Wojskowa, oraz liczne rzesze bezpodstawnie aresztowanych i więzionych w obcych kazamatach.

Za zgodność:
Komenda Ic Okręgu.

Komenda Naczelna
Polskiej Organizacji Wojskowej.